

Ahlak ve Başkası: Modern Felsefe ve İslam Düşüncesinde Öteki

Ed. Lütfü Sunar - Selami Varlık

Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2017, 232 s.

Aziz Sekman*

Değerlendirmiş olduğumuz, *Ahlak ve Başkası* adlı eser, Lütfü Sunar ve Selami Varlık'ın editörlüğünde hazırlanmıştır. Eser üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tanrı-insan ilişkisi ikici bölümde, insan-insan ilişkisi ve üçüncü bölümde ise insan-toplum ilişkisi ele alınmıştır. Her bölüm kendi içerisinde ahenkli bir yapıya ve bütünlüğe sahiptir. Ancak bölümler arasın da geçişler hızlı bir şekilde yapılmıştır.

Ahlak ve Başkası adlı eser “Ahlak, Öteki ve Başkası” olmak üzere üç temel kavram çerçevesinde ele alınmıştır. Temel konular bu üç öge bağlamında ele alınmış olup aynı zamanda kitabın bazı bölümlerinde de “ben” ve “etik” kavramlarına da yer verilmiştir. Bu üç unsur birbirini gerektiren zorunlu kavramlar mı yoksa tesâdüfî olarak bir araya gelmiş meselesi tartışılmaktadır. Eser de bu temel kavramlar kullanırken aynı zamanda ‘başkası’ ya da ‘öteki’ olarak işaret edilen şeyler, birey ve o bireylerin içinde bulunduğu toplumu da kapsamaktadır. Birey tek başına yaşayan bir varlık değildir daima başkalarıyla birlikte bir arada olmak zorundadır. Bu bağlam da eserin temel amacı “ötekine müdahale ve ötekiyle birlikte anlama bağlamında, ahlakın konumunun belirtmek ve ortaya koymaktır”. Bu doğrultuda konuyu gerek modern felsefedeki ‘başkası’ ve ‘ötekilik’ ile ilgili tartışmalar gerekse İslam düşüncesi çerçevesinde ele alan yazarlar yer almaktadır.

---

* Yüksek Lisans öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, azizsekman0202@gmail.com

Eserin içeriğine değinecek olursak eser üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm: *Aynılığa İndirgenemez Başkalık* (ss. 35-106). İkinci bölüm: *Toplumsal Bağlam ve Başka Ahlaklar* (ss. 107-161). Üçüncü bölüm: *İslam Ahlakında Başkalık* (ss. 165-221). Bu başlıkları ele alırken yukarıda dile getirilen ve kitabın özünü oluşturan temel kavramlar çerçevesinde hareket edilmiştir.

Birinci bölümde ‘başkalık’, ‘öteki’, ‘etik’ ve ‘metafizik’ kavramlarına yer verilmiştir. Bu bölüm içerisinde genellikle Tanrı’ya ulaşma ve Tanrı ile bir ilişkiye geçmek nasıl mümkün ve hangi yollarla gerçekleştirilebilir konusu üzerinde durulmuştur. Eserin tamamında ele alınan tema, bölüm içinde farklı açılarda ele alınmıştır. Eserin ilk sayfalarında, ‘başkalık’ kavramı ilahi bir güç yani *Tanrı* olarak ele alınmıştır. Ahmet Ayhan Çitil, İlahi gücü göstermek için Leyla Mecnun metaforu ve Platon’un idealar âleminde hareket etmiştir. Şöyle ki Mecnun Leyla’yı ararken maşukuna ulaşması teması vardır. Mecnun artık Leyla’yı dışarıda değil kendi içinde yaşamaktadır. Leyla, Mecnun için somut değil kendi içinde yaşayan, kendi ruhuyla bütünleşen bir şeydir. Buradan hareketle İnsanlar kendilerini dünyadan nasıl soyutlaştırarak başkasına ulaşılacak? sorusu sorulmaktadır. Metafor da Tanrı’ya olan bir aşk teması vardır ve belirtilen temaya ulaşmak dünyaya sırt çevirmekle mümkündür. İnsan, daima başkasını(Tanrı) gözetlediğin de iyi, güzel ve ahlaklı olan ortaya çıkacaktır. Ahlak başkasına tutunarak ortaya çıkmaktadır. İnsan olarak bunu ne kadar yapıyoruz meselesi tartışılmaktadır. İkinci metafor Platon ideaların da ise Platon için en güzel, en iyi olan idealar âlemidir ve bütün amaç idealar âlemine ulaşmaktır. İdealar âlemi bir tekillik arz etmektedir. Platona göre güzeli temaşa eden kişi ahlaklı olan kişidir. Başkasına ulaşmak ancak ufku (içinde bulunduğumuz, sahip olduğumuz şeylerin ötesine bakmayı öğrenmeyi) genişletilmesi ile mümkün olacaktır. Bu ayrıca ‘Tekillik’ kavramına yer verilmiş ve bu kavram Tanrı’ya atfedilmektedir. ‘Başkalık’ ve ‘Tekillik’ Tanrı olarak söz edilmektedir. İki metafor da Tanrı’ya olan aşk ve bu aşkın

gerçekleşmesi için yollar gösterilmiştir. Bu yollar; aşk, ufuk, etik, metafizik, dekonstrüksiyondur. Bu bölümde Tanrı, “*bütün bir başkası olarak başkası*” olarak da ele alınmıştır. Yazara göre Tanrı varlığın konusunda bir değişiklik yok ancak Tanrı’ya varma konusunda iki aşamalı durum söz konusudur. Birinci aşama etik ki etik insanlar için kullanılmaktadır. İnsanın daima başkasına karşı bir sorumluluğu vardır ve bu sorumluluk etiğin temelidir. Ayrıca insan ile Tanrı arasında içten olan bir ilişkidir. İnsan etik çerçevesinde yaşadığı sürece daha üst bir alan olan metafizik kademeye ulaşacaktır. Metafizik bizi bir bütün olarak başkasına yani Tanrı’ya ulaştırmaktadır.

İkinci bölümünde ahlak ve etik konusu ele alınmış ve bir önceki bölümden farklı olarak bu kavramlar arasında bir ayırım yapılmış ve ‘başkalığa’ verilen anlam değişmiştir. ‘Başkası’, ilk başlarda birey olarak ele alırken sonlara doğru toplum olarak ele alınmıştır. Burada amaç, Ahlaki sistem içerisinde, ‘başkasının’(birey) konumundan, bu ahlaki sistem ile başka ahlaki sistemler arasındaki ilişki ya da çatışmadır. İki kavram arasındaki ayrıma baktığımızda etik, ‘iyi-güzel’ olarak algılanmaktadır. Ahlak ise bir kural durumunda yani mecburi bir kural olarak görünmektedir. Ahlak dediğimiz süreçte, etik bir amaç vardır. Farklı görünseler de daima bir ilişki söz konusudur. Çünkü iyi güzel dediğimiz zaman, neye göre iyi denildiğinde ahlak kuralları ile karşılaşmaktayız ve bu durum aralarında bir ilişki olduğunun kanıtıdır. Ahlâkî kuralların eksikliği bulunmaktadır. Özellikle bu eksiklik evrensel kurallara indirgenemeyen başka insanla karşılaştığında ortaya çıkmaktadır. Bireyin kendine has evrensel değerleri varsa bu sorunu daha da artacaktır. Etik ‘başkası’ ile beraber yaşamak ve başkası için iyi hayat amacını içermektedir. Bu Aristoteles de “kendinin kaygısı” ve Levinos’un “kendi” dediği şeydir. İyi hayat ancak ‘başkası’ ile beraber olduğun sürece mümkündür. İyi bir hayat ahlaki kuralların zorunluluğunu gerektirmektedir. Yazar Aristoteles ile Kant arasında bir diyalektik kurmaya çalışmıştır. Aristoteles’in ahlaki teolojik bir yapıya dayanır Kant’ın ahlaki deontolojiye dayanmaktadır.

Aristoteles için, ahlak mutlu olmaktır ve yaptığın her bir davranış seni mutlu ediyorsa o davranış iyi ve doğru olandır. Bu düşünce yapısına baktığımızda biricik ve önemli olan bireyin kendisidir ve ‘başkası’nın bir önemi yoktur. Evrensel bir ahlaktan söz edilmemektedir. Kant’ta ise ahlak ödevi vardır. “*öyle bir davran ki kendine ilke olarak aldığın şey her zaman her yerde bütün insanlar için genel geçer olsun*”. Kant, bu cümle ile evrensel bir ahlaktan söz etmektedir. Kant’a göre iyilik iradesi, insanın içinde olan bir şeydir. İnsanlar bunu numenden kazanmıştır. Aristoteles ve Kant’ın düşünce yapıları farklıdır. Bunlar arasında bir sentez kurmak zordur. Aristoteles de bireyin mutluluğu ahlakı ön planda iken Kant’ta evrensel bir ahlak söz konusudur.

Üçüncü bölümde ‘başkalık’ ya da ‘öteki’ önceki bölümlerde olduğu gibi kendi içinde değişik anlamlarda kullanılmıştır. İlk başlarda ‘ahlaki bir olgu’ ya da ‘metafizik’ olarak ele alınırken ortalara doğru ‘toplum’, ‘birey’ ve sonlara doğru ‘Tanrı’ olarak ele alınmıştır. Başlarda ahlaki bir tecrübeden söz edilmekte ve bu tecrübe insanın kendisini inşa etmesi ve bunu yaparken aynı zamanda metafizik varlığını da inşa etmesidir. Bireyin tecrübesi ve cevheri söz konusudur. ‘Başkalık’, hem ‘metafizik’ hem de ‘ahlaki bir olgu’ olarak karşımıza çıkmaktadır. Birey idrak ve farkındalığına sahip varlıklardır. İdrak ve farkındalık sayesinde birey tercih yapmaktadır. Birey kendi varlığının farkına varılması aynı zamanda kendi dışında bulunan diğer bireylerin farkına varması demektir. Bir şeylerin farkına varıldığında özgürlüklerini gerçekleştirme konusunda da sorun yaşamayacaklardır. Ahlakın çıkış noktası, bireyin kendi dışında başkalarında var olduğunun farkına varmasıdır. Ahlaki, duygu ve eylem bir şekilde başkının farkındalığına dayanmaktadır. İslam da ‘öteki’ bireydir. İslam ‘öteki’ ile birlikte yaşamak gerektiğini vurgulamıştır. ‘Öteki’ ile yaşamak için bir ahlaki boyutun olması gerekli ve bu ahlaki boyut ise ‘ölçülülük’ ve ‘aşırı olmama’ durumudur. Bu bölümde öteki, ötekileştirme ve ötekicilik gibi kavramlara yer verilmiştir. Bu

kavramlar tez antitez ve sentez şeklinde ifade edilmekte. Öteki; sentez, ötekileştirme; tez ve ötekicilik; antitezdir. Ancak ‘ötekinin’(birey) bir olmadığı ve bunlar kendi içlerinde kötü ahlaklı, orta ahlaklı ve iyi ahlaklı olarak ayrılmıştır. Kötülere düşman, orta olanlara insan, iyi ahlaklılara da yârân demişlerdir. Erdem hiyerarşi içinde de farklı şekilde ele alınmıştır. Kötü düşman olanlara, adalet hakkaniyet; orta olan bireye, muavenet yardımlaşma iyilik; iyi ahlaklı yârân olana da ülfet hoşgörü, sevgi adı verilerek, birbirinden ayırmışlardır. Kısaca, burada ‘öteki’ ve ‘başkası’ kavramı genellikle bireyin sıfatı için kullanılmıştır. ‘Ahlak’, ‘erdem’ ve ‘etik’ çerçevesinde, ‘öteki’ ve ‘ötekilerin’ konumunu ortaya konulmuştur. Belirtilen temel kavramlar çerçevesinde insanların birbirileri ile ilişkilerinin nasıl oldukları ve sergilemiş oldukları davranışların ne kadar farklı olduğu ele alınmıştır. Bu kavramlarla insan sıfatın bir tasviri yapılmaya çalışılmıştır.

Sonuç itibariyle eserde başkalığın dışlanması ile ötekileşmeye dönüşme konusu ele alınmış ve konu ahlaki düşünce çerçevesinde tartışılmıştır. Başkasının varlığı ile ahlaki bir ilişki kurulmadığı sürece ‘öteki’ dediğimiz varlığın kendine yabancılaşması söz konusudur. İnsan daima bir toplumun ve grubun üyesidir. İnsan sosyal bir varlıktır, tek başına yaşamamaktadır. Her toplumda daima başkalarından kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır. İnsan varlığının özünde ahlaki bir düşünce barındıran başkasının varlığı alındığı zaman ötekileşme ya da yabancılaşma söz konusu olmayacaktır. Bu düşüncenin gerçekleşmesi için ahlaki bir temel olması gerekmektedir.

Ayrıca kitabın üslubuna kısaca bakacak olursak açık ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Her bölümde birçok yazar yer almasına rağmen, kendi içinde kullanmış oldukları dil ve üslupla bir bütünlük oluşturulmuştur. Ancak bölümler arasında geçişler çok hızlı yapılmış ve bu bölümlerin birbirinden kopmasına neden olmuştur. Konuların daha iyi anlaşılması için örnekler ve karşılaştırmalar yapılmış ve her konunun sonunda kaynakça kısmına yer verilmiştir.

